

ΔΗΜΟΣΙΑ ΣΥΝΕΔΡΙΑ ΤΗΣ 12^{ΗΣ} ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΥ 2004

ΑΝΑΚΟΙΝΩΣΗ

Σχολιασμός δύο χωρίων (991a 19-24 και 991b 2-5) του Ἀριστοτελείου συγγράμματος *Μετά τὰ φυσικά*, ὑπὸ τοῦ Ἀκαδημαϊκοῦ κ. Κ. Ἰ. Δεσποτοπούλου*.

Τὸ ὑπὸ τὸν τίτλο *Μετά τὰ φυσικά* σύγγραμμα τοῦ Ἀριστοτέλους ἐνέχει ἔκθεση ζωντανοῦ φιλοσοφικοῦ διαλογισμοῦ καὶ θησαυρὸ νοημάτων γνήσιας φιλοσοφίας. Ἐξ ἄλλου, ὅμως, τὸ ὕφος τοῦ σπουδαιότατου αὐτοῦ ἔργου τοῦ μεγαλοφυοῦς μαθητοῦ καὶ αὐθεντικοῦ διαδόχου τοῦ Πλάτωνος σπάνια ἐπαληθεύει τὸν ἀπὸ τὸν Κικέρωνα χαρακτηρισμὸ τοῦ ὕφους τῶν ἀριστοτελείων συγγραφῶν ὡς «χρυσοῦ ποταμοῦ εὐφράδειας» (*flumen aureum eloquentiae*). Καὶ προπάντων ὑπάρχουν κάποια χωρία τοῦ περισπούδαστου αὐτοῦ συγγράμματος, ὅπου καὶ ἡ νοηματικὴ συγκρότηση ἐγείρει ἀμφιβολία σοβαρῆ, ἂν προέρχεται ἀπὸ τὴν «διάνοιαν» τοῦ Ἀριστοτέλους ἢ ἔστω ἂν θὰ εἶχε τὴν ἔγκρισή του πρὸς δημοσίευση χωρὶς αὐστηρὴ ἐπεξεργασία.

Τὸ προοίμιο αὐτὸ ἀποτελεῖ ἔκφραση ἀκέραιου σεβασμοῦ πρὸς τὸν πολὺ ἀνθρώπινο φιλόσοφο Ἀριστοτέλη, ἕναν ἐκ τῶν μεγάλων πνευματικῶν ταγῶν τῆς ἀνθρωπότητος¹. Καὶ ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ, ὡς ἔνδειξη τῆς προσωπικῆς μου ὀφειλῆς

* C. DESPOTOPOULOS, *Commentaire des passages 991a 19-24 et 991b 2-5 de la *Metaphysique* d'Aristote.*

1. Κ. Δεσποτοπούλου, *Μελετήματα Φιλοσοφίας*, (1978, ἐκδόσεις Παπαζήση), σελ. 185-200.

πρὸς αὐτόν, νὰ ἐπισημάνω κάποιες φράσεις τοῦ κειμένου τῶν *Μετὰ τὰ φυσικά*, ιδιαίτερης σημασίας, ἀπὸ τίς πολλές, ὅσες μὲ εἶχαν θέλξει, πρὶν ἤδη πολλές δεκαετίες: «Πάντες ἄνθρωποι τοῦ εἰδέναι ὀρέγονται φύσει» (980a 22), «διὰ γὰρ τὸ θαυμάζειν οἱ ἄνθρωποι καὶ νῦν καὶ τὸ πρῶτον ἤρξαντο φιλοσοφεῖν» (982b 12-13), «τὴν δ' ἀκριβολογίαν τὴν μαθηματικὴν οὐκ ἐν ἅπασιν ἀπαιτητέον, ἀλλ' ἐν τοῖς μὴ ἔχουσιν ὕλην» (995a 15-16), «ἔστι γὰρ ἀπαιδευσία τὸ μὴ γινώσκειν τίνων δεῖ ζητεῖν ἀπόδειξιν καὶ τίνων οὐ δεῖ» (1006a 8-9).

Στὸ κείμενο τοῦ συγγράμματος *Μετὰ τὰ φυσικά* ὑπάρχουν διάσπαρτες ἐπικρίσεις τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῶν ἰδεῶν, κατὰ διάφορες συναρτήσεις πρὸς τὰ συμφραζόμενα. Θὰ σχολιάσω μία τῶν ἐπικρίσεων αὐτῶν, περιεχόμενη στὸ χωρίο 991a 19-24 κυρίως, καὶ στὸ χωρίο 991b 2-5 κατὰ προέκταση.

Ἴδου τὸ χωρίο 991a 19-24: «ἀλλὰ μὴν οὐδ' ἐκ τῶν εἰδῶν ἐστὶ τᾶλλα κατ' οὐθένα τρόπον τῶν εἰωθῶτων λέγεσθαι. τὸ δὲ λέγειν παραδείγματα αὐτὰ εἶναι καὶ μετέχειν αὐτῶν τᾶλλα κενολογεῖν ἐστὶ καὶ μεταφορὰς λέγειν ποιητικὰς. τί γὰρ ἐστὶ τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον;». Δηλαδή, κατὰ μετάφραση ἐπὶ λέξει (καὶ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι «εἶδος» καὶ «ἰδέα» στὸ χωρίο αὐτὸ εἶναι λέξεις ταυτόσημες): οὔτε ὅμως ἀπὸ τίς Ἰδέες ὑπάρχουν τὰ ἄλλα, μὲ κανένα τρόπο στῆ συνηθισμένη ἐκφραστικῆ. Τὸ νὰ λέγομε δέ, ὅτι αὐτὲς εἶναι παραδείγματα καὶ ὅτι μετέχουν τὰ ἄλλα σ' αὐτὲς, ἀποτελεῖ κενολογία καὶ χρῆση ποιητικῶν μεταφορῶν· γιατί ποῦ εἶναι αὐτὸ ποῦ ἐργάζεται ἀτενίζοντας ὡς πρότυπα τίς Ἰδέες;

Μὲ τὴ φράση τοῦ χωρίου «μετέχειν αὐτῶν τᾶλλα» ὑποδηλώνεται ἡ κατὰ Πλάτωνα «μέθεξις» τῶν πραγμάτων καὶ τῶν πράξεων στὶς Ἰδέες, παραλλαγή, ὅπως χαρακτηρίζεται ἀπὸ τὸν Ἀριστοτέλη (*Μετὰ τὰ φυσικά*, 987b 11-14), τῆς πυθαγόρειας «μιμήσεως».

Στὴν κρίσιμη φράση τοῦ χωρίου «τί γὰρ ἐστὶ τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον;» ἡ λέξη «ἀποβλέπον» ὑποσημαίνει ἐπιδιώξη «μιμήσεως» τῶν ἰδεῶν. Καὶ εἶναι ἡ ρητορικὴ αὐτὴ ἐρώτηση, μὲ ἀναμενόμενη ἀρνητικὴ ἀπάντηση, καίριο ἐπιχείρημα ἐναντίον τῆς πλατωνικῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν. Ἐπιδιώκεται μὲ αὐτὴν νὰ καταδειχθεῖ τὸ σφάλμα τῆς παραδοχῆς τῶν Ἰδεῶν ὡς «παραδειγμάτων», δηλαδή ὡς αἰδίων προτύπων, γιὰ τὴ δημιουργία χωροχρονικῶν ὄντων, ὥστε καθ' ὁμοίωσιν σὲ κάποιο βαθμὸ πρὸς αὐτὲς, καὶ μὲ οἰονεὶ ἀντλήση ὁδηγιῶν ἀπὸ αὐτὲς ἢ σὲ νεωτερικὴ ἐκφραστικὴ μὲ κάπως ἔμπνευση ἀπὸ αὐτὲς. Καὶ ὡς ἀποφασιστικὸ ἐπιχείρημα προβάλλεται ὅτι δὲν ὑπάρχει κάτι «ἐργαζόμε-

νον πρὸς τὰς Ἰδέας ἀποβλέπον», δὲν ὑπάρχει δηλαδὴ ἐνεργὸ ὑποκείμενο γιὰ ἐνατένιση τῆς Ἰδέας γόνιμη στὴν παραγωγικὴ δράση του.

Προέκταση τοῦ ἐπιχειρήματος αὐτοῦ ἐνέχει τὸ χωρίο 991b 2-5 «...λέγεται ὡς καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι αἷτια τὰ εἶδη ἐστίν. καίτοι τῶν εἰδῶν ὄντων ὅμως οὐ γίγνεται τὰ μετέχοντα ἂν μὴ ἦ τὸ κινήσον», δηλαδὴ κατὰ μετάφραση ἐπὶ λέξει: ...λέγεται ὅτι αἷτια καὶ τοῦ εἶναι καὶ τοῦ γίγνεσθαι εἶναι οἱ Ἰδέες· ἂν καί, (ἀκόμη καὶ) ἂν ὑπάρχουν οἱ Ἰδέες, ὅμως τὰ μετέχοντα (σ' αὐτές) δὲν γίνονται, ἂν δὲν ὑπάρχει τὸ κινήτήριο ὑποκείμενο.

Τὸ ἐπιχείρημα, λοιπόν, ἐναντίον τῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν, μὲ τὴ ρητορικὴ ἐρώτηση «τί γὰρ ἐστὶ τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ιδέας ἀποβλέπον;», στερεῖται ἀπὸ κάθε κύρος, καθὼς διαθέτομε ἀπάντηση ὅχι ἀρνητικὴ στὴ ρητορικὴ αὐτὴ ἐρώτηση: «τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ιδέας ἀποβλέπον» εἶναι ὅ,τι πιὸ ἐξαισιό ὑπάρχει στὸν κόσμο, δηλαδὴ ὁ ἄνθρωπος, καθὼς ἔχει νοῦ προπάντων.

Μὲ τὸ θαυμαστὸ αὐτὸ χάρισμα ὁ ἄνθρωπος ὑπερβαίνει² τὴν ἰδιοὑπαρξία του σὲ χρόνο καὶ χῶρο, καὶ ἄρα τὴν ἐντὸς ἀπλῶς τοῦ κόσμου ὑπαρξή του, μάλιστα ὡς παραγωγὸ δυνάμεων καὶ στοιχείων τοῦ κόσμου, καὶ οἰοῖται συλλαμβάνει τὰ ἐκτὸς χρόνου καὶ χώρου ἰδεατὰ ὄντα, καὶ μὲ τὴ σύλληψη αὐτὴ ἀποκτάει ἀντίστοιχα νοήματα, καὶ μὲ χρῆση τῶν νοημάτων αὐτῶν, κατὰ μίμηση κάπως αὐτῶν, προβαίνει σὲ πράξεις εὐστοχες, χωροχρονικές, ἢ καὶ δημιουργεῖ ἄξια πράγματα, χωροχρονικά ἐπίσης.

Ἡ εὐστοχία τῶν πράξεων αὐτῶν καὶ ἡ ἀξία τῶν πραγμάτων αὐτῶν ἐξαρτῶνται ἀπὸ τὴν ὀρθὴ μίμηση (σὲ μυθικὴ ἔκφραση καὶ ἀνάμνηση) τῶν ἰδεατῶν ὄντων, προτύπων τους, καὶ ἄρα κριτηρίων τους ἐπίσης. Ἡ μὴ ὀρθὴ μίμηση τῶν ἰδεατῶν ὄντων ἐπάγεται σφάλμα τῶν πράξεων καὶ ἀπαξία τῶν ἐκγόνων τους πραγμάτων.

Ἄρα, ὅχι μόνο ὑπάρχει «τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ιδέας ἀποβλέπον», ἀλλὰ καὶ δὲν νοεῖται ἡ εὐστοχία του δίχως τὴν παραδοχὴ ὅτι ἐργάζεται «πρὸς τὰς ιδέας ἀποβλέπον». Καὶ ναὶ μὲν ἡ ἔκφραση «ἀποβλέπον» εἶναι κατὰ μεταφοράν. Τὰ διαμέσου αὐτῆς, ὅμως, ἐκφραζόμενα ἐνέχουν ριζικὴ λογικὴ ἐξήγηση, μάλι-

2. Κ. Δεσποτοπούλου, *Περὶ προσώπων καὶ θεσμῶν*, (2000, ἐκδόσεις Παπαζήση), σελ. 94.

στα και αδιάσειστη λογικά, τῶν προϋποθέσεων τῆς ὀρθῆς λειτουργίας τοῦ νοῦ τοῦ ἀνθρώπου.

Ἡ ἔκφραση «ἀποβλέπον», στήν προκειμένη κατά μεταφορὰν χρῆση τῆς, δὲν σημαίνει ὄραση ὡς αἴσθηση ὄντων χωροχρονικῶν, ὑπαρκτῶν δηλαδή σὲ κάποιες στιγμές τοῦ χρόνου καὶ σὲ κάποια σημεῖα τοῦ χώρου, ἀλλὰ ὑποδηλώνει μᾶλλον προσοχὴ τοῦ νοῦ πρὸς ἰδεατὰ πρότυπα, κατευθυντήρια τοῦ νοεῖν, ὅχι σὲ χρόνον εἴτε χωρὸ ὑπαρκτά, ἔγκυρα ὅμως ἀπόλυτα.

Σὲ ὄψιμο ἔργο τοῦ Πλάτωνος, τὴν Ἐπιστολὴ Ζ', ἐκφράζεται σαφέστατα καὶ πολὺ εὐληπτα, μὲ ἀναφορὰ στὸ γεωμετρικὸ σχῆμα κύκλος, πῶς ἐννοεῖ ὁ φιλόσοφος τὰ ἰδεατὰ ὄντα. Διακρίνονται: ἡ λέξις κύκλος, τὸ γραφόμενον στὸν πίνακα σχῆμα κύκλου, ὁ ἀπὸ λέξεις ἀπαρτιζόμενος ὀρισμὸς τοῦ κύκλου· καὶ ὑπεθυμίζεται ὅτι καὶ τὰ τρία ἐπιδιώκουν νὰ ἐκφράσουν τὴν ἔννοια κύκλος, εὐρισκόμενη στὴ διάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Τονίζεται, ὅμως, ὅτι καὶ ἡ ἔννοια κύκλος δὲν εἶναι τὸ ἔσχατο ἢ τὸ πρῶτο, ἀλλὰ εἶναι καὶ αὐτὴ ἀπλῶς νοητικὴ σύλληψη τοῦ κύκλου, ὅπως καθ' ἑαυτὸν ὑπάρχει³, πρὶν καὶ χωρὶς οἰαδήποτε σύλληψή του ἀπὸ τῆς διάνοια τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ διάνοια λοιπὸν τοῦ ἀνθρώπου, γιὰ νὰ ἀποκτήσει τὴν ἔννοια τοῦ κύκλου, πρέπει νὰ ἐνατενίσει τὸν κύκλο, αὐτὸν καθ' ἑαυτόν. Ἄν δὲν ὑπάρξει νοητικὴ σύλληψη τοῦ κύκλου στὴν καθ' ἑαυτὸν σύστασή του, αὐτὸς μὲν στὴν καθ' ἑαυτὸν σύστασή του δὲν πάσχει τίποτε, ἡ διάνοια, ὅμως, τοῦ ἀνθρώπου μένει στὴν ἄγνοια ἢ καὶ ὀλισθαίνει στὸ σφάλμα. Ἴδου λοιπὸν «τὸ ἐργαζόμενον πρὸς τὰς ἰδέας ἀποβλέπον» στὴν περίπτωση τοῦ κύκλου. Ὁ πρῶτος ἀνθρώπος - γεωμέτρης ἀπέκτησε τὴν ἔννοια τοῦ κύκλου μὲ νοητικὴ ἐνατένιση τοῦ κύκλου καθ' ἑαυτόν.

Ὅποιος λοιπὸν ἔγραψε τὴν ἐπίμαχη ρητορικὴ ἐρώτηση γιὰ ν' ἀντικρούσει τὴ θεωρία τῶν ἰδεῶν, ὅχι μόνον ἀστόχησε ὡς ἱστορικὸς τῆς φιλοσοφίας, ἀλλὰ καὶ ἀσέβησε πρὸς τὸν ἀνθρώπο, μεγαλουργὸν μὲ τὴν ὑπερβατικὴ του πρὸς τὴν Ἰδέα ἰκανότητά, ἦρωα τῆς Ἱστορίας καὶ πλάστην πολιτισμοῦ, ἀπόλυτο βᾶθρο, σὰν ἀρχιμήδειο σημεῖο⁴, τῆς αὐτογνωσίας του καὶ τῆς θεωρίας τοῦ κόσμου, ὀρθωμέ-

3. Κ. Δεσποτοπούλου, *Φιλοσοφία καὶ Διαλεκτική*, (1990, ἐκδόσεις Βάνιας, Θεσσαλονίκη), σελ. 20-21, *Φιλοσοφία τοῦ Πλάτωνος*, (1997, ἐκδόσεις Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν), σελ. 24-26.

4. Κ. Δεσποτοπούλου, *Φιλοσοφία καὶ Θεωρία τοῦ Πολιτισμοῦ*, (2001, ἐκδόσεις Παπαζήση), σελ. 62.

νον με την έλευθερία του σέ οίονει αντί-κοσμο, καθώς αδιάκοπα μετατρέπει δυνάμεις και μεταβάλλει στοιχειά του κόσμου, αν και αδιάφευκτα δεμένος στην κατάσταση άπειρό-ελάχιστου μορίου του κόσμου.

Δέν άγνοούμε τον λόγο του Σοφοκλέους «πολλά τά δεινά κ' ούδέν ανθρώπου δεινότερον πέλει», ή και τον λόγο του Αίσχύλου ότι ο νους του ανθρώπου αποτελεί σφετερισμένο από αυτόν κτήμα πριν μόνο των θεών. Ένωρίς ένστερnisθήκαμε, αυτόδύναμα, ό,τι έννοούσαν Παρμενίδης, Αύγουστίνος, Καρτέσιος για την ακατάλυτη αυτοθεσία του νοείν ως κύριας λειτουργίας του ανθρώπου, συστατικής της αυθεντικής μεγαλοσύνης του⁵. Δέν παραγνωρίζομε, όμως, και την πλατωνική θεωρία των ιδεών, μόνη χορηγό άπολύτου προσανατολισμού του νοείν και άπολύτου κριτηρίου της ορθότητας ή μη των προβάσεων του νου και στην καθαρή γνώση και στην πράξη και στη δημιουργία.

Τό κατά προέκταση του προηγούμενου πρόσθετο έπιχείρημα έναντίον της θεωρίας των ιδεών ότι, «και αν υπάρχουν οι Ίδέες, όμως, τά “μετέχοντα” (σ' αυτές) δέν “γίγονται”, αν δέν υπάρχει τό κινητήριο υποκείμενο», στερείται και αυτό κάθε κύρους· καθώς τό κινητήριο υποκείμενο («τό κινήσον») υπάρχει και είναι ακριβώς τό ίδιο «τό εργαζόμενον προς τάς ιδέας αποβλέπον», δηλαδή ο άνθρωπος, για όσα με πρωτοβουλία του «γίγονται», όμως καθόσον έχει όχι «νοών» μόνο, αλλά και «όρεξιν», σύμφωνα με την άριστοτέλεια όρολογία. Έπενθυμίζω τον έναλλακτικά δυαδικόν άριστοτέλειον όρισμό της «προαιρέσεως», «διό ή όρεκτικός νους ή προαίρεσις⁶ ή όρεξις διανοητική» (*Ηθικά Νικομάχεια*, 1139b 4-5), και ότι «όρεξις» σημαίνει όρμη, τάση προς δράση. Παραθέτω επίσης άλλες ρήσεις του Άριστοτέλους, όπως «διάνοια δ' αυτή ούθεν κινεί, άλλ' ή ένεκά του και πρακτική» (1139a 35-36), «πράξεως μέν ούν αρχή προαίρεσις· όθεν ή κίνησις» (1139a 31), «έοικε δή, καθάπερ ειρηται, άνθρωπος είναι αρχή των πράξεων» (1112b 31-32), «ή τοιαύτη αρχή άνθρωπος» (1139b 5). Ίδού, λοιπόν, κατά εκφράσεις του ίδιου του Άριστοτέλους, και από έργο του αυθεντικό, διαβεβαιώσεις ότι υπάρχει «τό κινήσον», ώστε να δημιουργηθούν τά «μετέ-

5. Όπ. άν., σελ. 63.

6. Κ. Δεσποτοπούλου, *Φιλοσοφίας Έγκώμον*, (1999, εκδόσεις Έλληνικά Γράμματα), σελ. 75-76.

χοντα», δηλαδή τὰ κατὰ μίμηση τῶν Ἰδεῶν «γιγνόμενα» πράγματα, ὅσα ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ· καὶ αὐτὸ εἶναι ὁ ἄνθρωπος, καθὸ προικισμένος καὶ μὲ «νοῦν», ὥστε νὰ ἔχει τὴν ἰκανότητα γιὰ οἰονεὶ ἐνατένιση τῶν Ἰδεῶν, καὶ μὲ «ὄρεξιν», ὥστε νὰ ταυτίζεται μὲ τὸ «ὄθεν ἢ κίνησις», ὡς ὑποκείμενο τῆς προαιρέσεως, τῆς πολὺ ἀνθρώπινης αὐτῆς «διανοητικῆς ὀρέξεως», καὶ ἀντίστοιχα ὡς «ἀρχὴ τῶν πράξεων».

Ἡ κριτικὴ μου, ὅπως τὴν ἀκούσατε, δύο χωρίων ἐνδοξοῦ ἔργου τοῦ Ἀριστοτέλους, αὐτοπεριορισμένη, ἐξ ἄλλου, ὥστε νὰ μὴ θίγει τὴ θεολογικὴ τυχὸν ἄποψη τοῦ προκειμένου σπουδαίου ζητήματος, ἔχει στὴ συνείδησή μου τὴ δικαίωσή της ὡς ἀντι-κριτικὴ προπάντων, πρὸς ὑπεράσπιση τῆς θεωρίας τῶν Ἰδεῶν, τῆς ἐπικρινόμενης στὰ κρινόμενα χωρία. Καὶ πιστεύω, ἡ κριτικὴ μου αὐτὴ δὲν ὑπῆρξε ἀνάρμοστη πρὸς τὸν προορισμὸ τῆς γεραρῆς αὐτῆς αἴθουσας.

Δὲν πρέπει νὰ λησμονοῦμε, ὅτι μακρινὴ ἔστω διάδοχος ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν εἶναι ὄχι τοῦ Λυκείου, ὅπου καὶ δημιουργήθηκε τελικὰ τὸ κείμενο τοῦ ὑπὸ τὸν τίτλο *Μετὰ τὰ φυσικὰ* συγγράμματος, ἀλλὰ ἡ ἀπὸ 387 π.Χ. ἕως 529 μ.Χ. Ἀκαδημία, καὶ ὅτι ἄρα ἐπώνυμος ἦρως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἶναι ὄχι ὁ ἐπὶ δύο δεκαετίες ἔστω ἐταῖρος τῆς ἀρχαίας Ἀκαδημίας κράτιστος φιλόσοφος καὶ πανεπιστήμων Ἀριστοτέλης ὁ Νικομάχου, ἀλλὰ ὁ δημιουργὸς τῆς πρώτης ἐκείνης ἀνὰ τὴν Οἰκουμένη Ἀκαδημίας, «ἀγαθὸς τε καὶ εὐδαίμων ἅμα», κορυφαῖος λειτουργὸς τῆς φιλοσοφίας Ἀριστοκλῆς ὁ Ἀρίστωνος, καθιερωμένος στὴν Ἱστορία μὲ τὸ προσωνύμιο Πλάτων.

*
* *
*

Ἡ ἐπιστημονικὴ αὐτὴ Ἀνακοίνωσή μου, προγραμματισμένη ἀπὸ τὸν Σεπτέμβριο 2003, παρακαλῶ ἤδη νὰ θεωρηθεῖ ὡς ἀφιερωμένη στὸν πρόσφατα ἐκλιπόντα Ἐένο Ἐταῖρο τῆς Ἀκαδημίας Norberto Bobbio.

Ὑπῆρξε ὁ αἰόδιμος Ἀκαδημαϊκὸς τὶς τελευταῖες δεκαετίες τοῦ βίου του οἰονεὶ *praeceptor Italiae* καὶ τιμήθηκε ἀπὸ τὴν πατρίδα του μὲ ὑψηλὰς τιμές, καὶ ὅσο ζοῦσε καὶ δροῦσε πολιτικὰ μὲ τὴ διδασχὴ του πρὸς τὸν λαὸ τῆς χώρας του, καὶ ὅταν ἀναγγέλθηκε ὅτι ἔπαυσε νὰ ὑπάρχει ὡς ζωντανὸς ὀργανισμὸς. Τὸ πνευματικὸ του μέγεθος καὶ τὸ ἠθικὸ του ἀνάστημα παρακίνησε ὑψηλόφρονες συμπατριῶτες του νὰ τὸν προτείνουν γιὰ τὸ ἀξίωμα τοῦ Προέδρου τῆς Ἰταλικῆς

Δημοκρατίας. Έκλογικά επικράτησε άλλος υποψήφιος, αλλά ο άξιος αυτός άλλος υποψήφιος, μόλις ανέλαβε τὰ καθήκοντα Προέδρου, ἔσπευσε νὰ ὀνομάσει τὸν Norberto Bobbio ἰσόβιο Γερουσιαστή.

Ὡς Καθηγητὴς πανεπιστημιακὸς ὁ Norberto Bobbio ἔνωρὶς εἶχε διαλάμψει, ἀλλὰ παρέμεινε στὸ Πανεπιστήμιο τῆς πρωτεύουσας τοῦ Πεδεμοντίου καὶ δὲν καταδέχθηκε νὰ ἐπιζητήσῃ μετὰταξή του, γιὰ εὐρύτερη προβολή, στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Ρώμης, ἠθικὰ συνεπὴς καὶ στὴν καθηγητικὴ σχέση του μὲ τὸν πανεπιστημιακὸ τόπο του, καθὼς καὶ στὴ φιλοσοφικὰ θεμελιωμένη πολιτικὴ του ἰδεολογία. Χωρὶς, λοιπόν, νὰ ἐγκαταλείψῃ τὸν πανεπιστημιακὸ τόπο του, προβλήθηκε σὲ ὀλόκληρη τὴν Ἰταλία καὶ πέραν τῶν συνόρων της μὲ τὴν ἀξία τοῦ συγγραφικοῦ ἔργου του, πολιτικῆς φιλοσοφίας προπάντων, πιστὸς ἐξ ἄλλου, μέχρι τέλους, στὴ λειτουργικὴ σύνθεση πολιτικῆς ἐλευθερίας καὶ οὐσιαστικῆς δικαιοσύνης.

Ἡ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν δὲν εἶχε ἀστοχήσει, ὅταν πρὸ ἐτῶν ἀποφάσισε κατὰ πρότασή μου νὰ περιλάβῃ στὸν κατάλογο τῶν Ξένων Ἑταίρων της καὶ τὸν Norberto Bobbio.

RÉSUMÉ

Commentaire des passages 991a 19-24 et 991b 2-5 de la *Metaphysique* d'Aristote

Dans les passages 991a 19-24 et 991b 2-5 de la *Métaphysique* d'Aristote est exprimée une critique à outrance de la doctrine platonicienne des Idées. Or, nous démontrons ici que cette critique est foncièrement erronée.

Contre l'argument qu'il n'y a pas de sujet actif qui travaillerait de manière féconde en regardant les Idées (991a), nous évoquons qu'il y a un tel sujet: c'est l'homme, cet être merveilleux qui, tout en vivant dans le monde, réussit à transcender son existence subjective spatio-temporelle vers ce qui est valide en soi et à concevoir de quelque manière son image et acquérir ainsi des notions, aptes à conduire au comportement correcte et à la création de

choses dont la rectitude consiste en une certaine imitation de ce qui est valide en soi, c'est-à-dire des Idées, celle-ci résultant de l'action créatrice de l'homme, inspiré des Idées.

Contre l'argument que même si les Idées existent, il est impossible que les choses "participant" à elles soient faites, car il n'y a pas le sujet-moteur (991b 2-5), nous évoquons que le sujet-moteur requis c'est aussi l'homme. En effet, d'après Aristote lui-même, l'homme agit comme un sujet-moteur en tant que possesseur et usager de la pensée pratique, celle-ci ayant la capacité de mettre en mouvement (*Ethique à Nicomaque*, 1139a 35-36), ou en tant que sujet de la "proairesis" (1139b 5), "d'où le mouvement" (1139a 31).